

בס"ד שמחת תורה: האם יוצאים ידי חובה בספר תורה שנמצאה בו טעות

פתיחה

כתב הרמ"א (תרס"ט, א), שבחג שמחת תורה נוהגים שכל הנמצאים בבית כנסת עולים לתורה, כדי להרבות בכבוד התורה ולשתף את כולם בשמחתה. למרות היתרונות במנהג זה הוא יצר גם בעיות הלכתיות, ולדוגמא שמרוב ההמולה לא יהיו עשרה אנשים המקשיבים לברכות ולקריאת התורה. דנו האחרונים, האם כדי למנוע בעיות מעין אלו ניתן להעלות לתורה מספר אנשים יחד:

א. **המגן אברהם** (שם, א) סבר, שאסור להעלות מספר אנשים יחד לתורה. ראייה לדבריו הביא מהירושלמי בברכות (ה, ג) הכותב, שאסור להעלות לתורה שניים ביחד, שכן שני אנשים לא יכולים לברך ביחד ברכות התורה. גם **המשנה ברורה** (שם, יב) המליץ לא לעלות מספר אנשים במקביל, ואם עושים כך, שאחד יברך ויוציא את האחרים בברכתו.

ב. **האליה רבה** (שם, יב) חלק על המגן אברהם וכתב, שהירושלמי דוחה את הבנתו הראשונית שהאיסור להעלות שניים לתורה הוא מחמת הברכות במקביל, ולמסקנה נוקט שהבעיה היא מחמת שאי אפשר ששני אנשים יקראו יחד בתורה. משום כך, בזמן הזה שיש בעל קורא קבוע, אין מניעה שמספר אנשים יעלו לתורה יחד ויברכו. ובלשונו:

"ותמהני, דעינתי בירושלמי שם דפריך עלה ולא יהיו שניים מתרגמין אית לך למימר מפני הברכה, אלא משום שאין שני קולות נכנסים לתוך אוזן אחת עד כאן. הרי להדיא דאדא לה טעמא דברכה (= שדחו את הטעם של ברכה) ומסיק משום תרי קלי, ואם כן לדידן דחזן קורא, שפיר נהגו לקרות שנים."

בעקבות קריאת התורה בבית כנסת בשמחת תורה ובמהלך השנה, נעסוק השבוע בשאלה מה הדין כאשר נמצאה טעות בספר התורה. ראשית נראה האם אסור לקרוא בספר תורה שנפלה בו טעות, ובמקרה בו אכן אסור לעשות כך האם יוצאים ידי חובה בקריאה שקראו עד שנמצאה הטעות או לא, ולסיום האם יש לברך מחדש ברכות התורה בספר החדש שהוציאו.

טעות בספר תורה

האם מותר לקרוא בספר תורה שנפלה בו טעות? אין מחלוקת שלכתחילה יש לקרוא בספר תורה כשר, נחלקו הרמב"ם והרשב"א מה הדין במקרים בהם אין בנמצא ספר תורה אחר כשר:

א. **הרמב"ם** (תשובה, סי' רצד) כתב, שבדיעבד ניתן לקרוא בספר תורה שמצאו בו טעות ואף לברך עליו. לטענתו אין להשוות בין ספר תורה פסול שניתן לברך, לבין לולב וסוכה שאי אפשר לברך עליהם כאשר הם פסולים, שכן עיקר המצווה בספר תורה היא שהציבור ישמע את הקריאה, לכן אין זה משנה שהספר פסול, ואפילו הקורא בעל פה יכול לברך על הקריאה.

לחיזוק דבריו הביא שתי ראיות: **ראשונה**, הגמרא במסכת ברכות (יא ע"ב) כותבת, שהלומד תורה צריך לברך ברכות התורה לפניו, למרות שבמקרה זה הלומד אינו קורא מספר - מוכח שניתן לברך גם כשלא קוראים מספר. **שנייה**, הגמרא במסכת גיטין (ס ע"א) כותבת שאסור לקרוא בספר תורה המחולק לחומשים, מפני כבוד הציבור.

מדוע הגמרא הייתה צריכה לנמק שהאיסור הוא מפני כבוד ציבור? הרי יש בעיה הרבה יותר חמורה, שאין כאן ספר תורה שלם ואסור לקרוא בספר תורה שאינו שלם! מכאן מוכח, שאין איסור לקרוא מספר תורה פסול בציבור, והעיקר היא הקריאה בציבור. משום כך העיד הרמב"ם שלא מחו הרי"ף והר"ם מיגאש באנשים שקראו גם בספר תורה לא מעובד, כיוון שאין בכך איסור. ובלשונו:

"ועל זה סמכו אנשי המערב והיו קורין בספרי תורה של קלף בלא עיבוד כלל ומברכין לפניו ולאחריה בפני גאוני עולם כגון רבינו יוסף הלוי ורבינו יצחק אלפס וכיוצא בהם, ומעולם לא נשמע בזה פוצה פה ומצפצף לפי שכולם בעלי בינה וידעו שאין הברכה תלויה בספר אם כשר הוא אם פסול אלא בקריאה עצמה בין שהיה קורא בספר כשר או פסול כמו שביארנו."

ב. **הרשב"א** (שו"ת החדשות סי' ג) חלק על הרמב"ם וכתב, שספר תורה שיש בו פסול אסור לקרוא בו ולברך עליו. ולא זו בלבד, אלא הוסיף וטען שגם אם הרמב"ם אכן פסק להתיר בילדותו, בהמשך חייו חזר בו וכפי שמופיע ב"ד החזקה (ספר תורה י, א), שם פסק שספר תורה פסול אסור לקרוא בו ברבים, וקל וחומר לא לברך עליו.

את ראיית הרמב"ם מכך שמברכים ברכת התורה בבוקר למרות שלא קוראים מספר דחה, שאמנם אכן כך בברכת התורה, אבל הרי קריאת התורה בציבור נתקנה דווקא כאשר קוראים מספר תורה. את הראייה מהגמרא במסכת גיטין שאסור לקרוא בחומשים רק מפני כבוד הציבור, דחה שכן החומשים שלמים ויש בהם את כל האותיות, מה שאין כן ספר תורה פסול. ובלשונו:

"איני יורד לסוף דעתו, שדבריו נראין לי כסותרין זה את זה, עד שאני אומר כי זו בילדותו שנאה לנו וחזר בו בזקנותו. ועם סתירת ראיותיו וטענותיו אני מורה לך הלכה למעשה, לא ראיתי מי שעשה כזה מעשה. גם בכפרים שאין שם ספר תורה וקורין בספרים שאין נגללין ואין נכתבין כהלכתן, לא ראיתי מעולם מי שבירך בהם לא בתחלה ולא בסוף."

ג. **הר"ן** (כז ע"ב בדה"ר), הסכים עם דעת הרשב"א שכאשר יש ספר תורה פסול אין לקרוא בו, אך הוסיף וכתב שאם הטעות נמצאת לא בספר שקוראים בו כעת (לדוגמא, טעות בדברים כאשר קוראים במדבר), אפשר לקרוא. הסיבה לכך, שמעיקר הדין ניתן לקרוא בחומשים הכתובים כהלכתם בנפרד, ורק מפני כבוד הציבור לא עושים כך. מוכח שהעיקר הוא שהספר שבו קוראים, יהיה מתקן.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

א. **השולחן ערוך** (או"ח קמ"ג, ד) פסק כדעת הרשב"א, שאין לברך ולקרוא בספר תורה פסול. ב. **הרמ"א** (שם) הביא את דעת הרשב"א, אך ציין גם את דעת הרמב"ם בתשובה, וכיוון שהכלבו והאבודרהם צועדים בשיטה זו, נראה שבשעת הדחק לשיטתו אפשר לסמוך על דבריהם. עוד הוסיף את דברי הר"ן שראינו לעיל, שבמקרה בו הטעות נמצאת בספר שלא קוראים בו כעת, ניתן לקרוא בו אף בברכה (בתנאי שאין ספר תורה אחר כשר לגמרי).

בעבר, כאשר ספרי התורה היו מועטים, השאלה אם ניתן לקרוא בספר תורה פסול הייתה שכיחה. בזמן הזה לעומת זאת, ברוב בתי הכנסת ישנם מספר ספרי תורה, כך שגם אם התגלתה טעות בספר תורה אחד ניתן להחליפו בספר אחר. דנו הפוסקים, כאשר מוציאים ספר תורה אחר האם העולה צריך לברך שוב, או שניתן לסיים את הקריאה על בסיס הברכה שבספר הראשון:

א. **המהר"י בי רב** (בית יוסף או"ח קמג) נקט, שבמקרה בו מוצאים טעות בספר תורה, יש להוציא ספר תורה חדש ולהמשיך בו את הקריאה עד סופה בלי לברך שוב לפני הקריאה. מדוע הברכה על ספר התורה הפסול מועילה, וכן לא צריך לקרוא מחדש את הקטעים שקראו בספר התורה הפסול? הבית יוסף (יו"ד רעט) נימק בשמו, שכיוון שהרמב"ם בתשובה כתב שניתן לקרוא בספר תורה פסול, בדיעבד אפשר לסמוך על שיטתו, וכן פסק **השולחן ערוך** (קמג, ד).

כיצד יתרץ את הרמב"ם בי"ד החזקה, ממנו עולה שחזר בו ושלא יוצאים ידי חובת הקריאה בספר תורה פסול, וממילא לא יהיה ניתן לסמוך על דבריו בדיעבד? הוא יישב, שהרמב"ם מדבר שם על מצוות כתיבת ספר תורה, שהכותב ספר תורה פסול לא יצא ידי חובת כתיבה, אבל הקורא בספר תורה פסול לדעת הרמב"ם כן יצא ידי חובה. ובלשון הבית יוסף:

"ונתן טעם לדבר דכיון שהרמב"ם כתב בתשובה להכשיר אין לומר שחזר בו בחיבור, אלא על כרחך צריך לומר שמה שכתב בחיבור אינה לעניין קריאה בציבור, אלא לעניין קיום מצות עשה לכתוב כל אחד ספר תורה, אבל לעניין קריאה בציבור אין טעות מעכב בו, וכיון שכן יש לסמוך עליו בדיעבד (ועיין הערה א)."

ב. **הב"ח** (יו"ד רעט, א), **המגן אברהם** (או"ח קמג, ד) ו**ערוך השולחן** (שם, ה), חלקו על הבית יוסף שכתב שאין צורך בברכה נוספת על הספר החדש, שהרי מהגמרא במסכת יומא (no ע"ב) מוכח שאם לא הייתה דעתו של העולה לקרוא בספר תורה נוסף, עליו לברך בתחילת הקריאה – והרי גם במקרה שנמצא פסול, לא הייתה דעתו של המברך בשעת הברכה שיוציאו ספר תורה אחר.

משום כך חלקו וסברו, שכיוון שבמקרה זה הוצאת ספר תורה חדש נוסף תצריך ברכה נוספת לפני הקריאה – סומכים על הרמב"ם לא רק בשעת הדחק ובדיעבד וכדעת הבית יוסף, אלא אפילו לכתחילה. לכן יש להמשיך ולקרוא בעל פה שלושה פסוקים (במקרה בו לא הספיקו לקרוא עד כה שלושה בספר הפסול), ולברך גם את ברכת אשר 'נתן לנו', הברכה שלאחר הקריאה. רק לאחר מכן מוציאים ספר תורה חדש, וממשיכים כרגיל בסדר העליות. ובלשון הב"ח:

"והשתא בנדון דידן להרמב"ם דיעבד הוי וקורא על פה ושפיר דמי לברך, דעיקר המצווה היא הקריאה, והא ודאי כיון דאי אפשר להוציא אחרת כדפירשתי יש לקרוא על פה, אבל להרשב"א אסור לברך וצריך להוציא אחרת ולחזור ולקרוא. וכיון דמנהגינו שלא לחזור לראש הסדר, אלמא דתפסינן עיקר דעיקר המצווה היא הקריאה כדעת הרמב"ם וסיעתו."

ג. **הרמ"א** (או"ח שם) ו**המשנה ברורה** (שם, כג), נקטו בדעה ממוצעת. לשיטתם, אם הספיקו לקרוא שלושה פסוקים בספר התורה הפסול, יש לעשות כב"ח, ולסיים את הקריאה בספר הפסול ולברך את ברכת אשר נתן לנו. במקרה בו לא הספיקו לקרוא שלושה פסוקים, פוסקים כדעת השולחן ערוך, מוציאים ספר תורה כשר וממשיכים לקרוא בו (בלי לברך ברכה ראשונה לפני הקריאה בו).

טעות במפטיר

עד כה הדיון עסק במקרה בו מצאו טעות באמצע הקריאה, דין שונה יש בקריאת המפטיר בשבת. כיוון שקריאת מפטיר אינה חלק מהקריאה בתורה, ומטרתה רק שהקורא בהפטרה יקרא גם בתורה (כדי שלא יראה שכבוד ההפטרה שווה לכבוד התורה), אם מצאו טעות לאחר קריאת שבעה עולים ועוד לא אמרו את הקדיש שלאחר הקריאה, יש להתחיל מיד בקריאת ההפטרה ללא קריאת מפטיר.

דנו האחרונים, מה יש לעשות כאשר מצאו טעות לאחר הקדיש, ולפני שהתחילו בקריאת המפטיר: א. **הח"י אדם** (לא, לג) סבר, שבמקרה מעין זה יש להמשיך לקרוא שלושה פסוקים במפטיר בספר התורה הפסול, שהרי אין בקריאה זו מטרה לצאת ידי חובת קריאה בתורה, ולכן אפילו לכתחילה כך ניתן לקרוא. ב. **הט"ז** (יו"ד רפב, ו) חלק וכתב, שכיוון שמתברר שהקריאה והברכות עד כה היו בספר תורה פסול, יש להוציא ספר תורה כשר לקריאת המפטיר ולברך עליו.

טעויות מרובות

מקרה נוסף בו יש שצירפו את דעת הרמב"ם המכשיר ספר תורה פסול, הוא בסוגיית הגהת ספר תורה פסול. **השולחן ערוך** (יו"ד רעט, ג) פסק, שבמקרה בו נמצאו בספר תורה שלוש טעויות, אין להסתפק בתיקון הטעויות הללו בלבד, ויש להגיה את כל הספר, כיוון שהספר מוחזק כפסול. מה יהיה הדין במקרה בו תיקנו טעות אחת, ורק לאחר מכן נמצאו שתי טעויות נוספות?

א. **האליה רבה** (או"ח קמג, י) טען, שגם במקרה זה יש להגיה מחדש את כל הספר. הסברא לכך, שהרי סוף סוף הספר מוחזק כספר שיש בו שלוש טעויות. ב. לעומת זאת **בקסת הסופר** (יט, ב) כתב, שאם תיקנו את הטעות הראשונה ורק אחר כך גילו עוד שתי טעויות, מתייחסים לספר תורה מעין זה כספר שנמצאו בו שתי טעויות ולא שלוש, ואין צורך להגיה את כולו.

גם **הרב עובדיה** (יחזק דעת ה, נח) פסק כך, ובנוסף לדברי קסת הסופר, הוסיף כסברא להקל שאם לאחר כתיבת ספר התורה בדק אותו סופר מומחה, הספר מוחזק כספר שאין בו עוד טעויות. עוד התבסס הרב עובדיה על הרמב"ם, שכאמור לשיטתו קריאה בספר תורה פסול כשרה בדיעבד, ומשום כך גם אם ישנן טעויות נוספות אין בכך איסור ואין חובה להגיה את הספר.

חג שמח! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

¹ **המשנה ברורה** (שם, יח) הבין, שגם לדעת השולחן ערוך אין להשלים את כל הקריאה בספר התורה הכשר (כיוון שיש לצמצם את הקריאה שהברכה על הספר התורה הפסול חלה עליה), ויש לקרוא בו רק שלושה פסוקים כדי שיהיה ניתן לברך אחרי הקריאה. אולם מלשנו ומלשון המהר"י בי רב לא משמע כדבריו, ולשיטתם ניתן להשלים את כל העלייה הנוכחית.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com